

poznat U taj Savez uključene su mnoge crkve, osim Katoličke koja u radu sudjeluje kao promatrač. Osnovna je djelatnost toga saveza karitativna, istakao je arh. Nikolić, koji je i sam sudjelovao u radu zadnjeg zasjedanja u Švedskoj. Po mišljenju arhijereja Nikolića taj će Savez biti značajan faktor u budućem razvoju odnosa među crkvama, a i aktivnost mu neprekidno raste.

Sva tri predavanja praćena su s velikim zanimanjem, što još jedanput potvrđuje veću potrebu kontakata između vjernika (i teologa) s jedne i ne-vjernika s druge strane.

Duh suradnje morao bi prevladati i postati i ostati osnovom budućeg rada na tom interesantnom i ujedno problematičnom području.

Dosadašnji, iako skromni kontakti, pokazuju opravdanost toga zahtjeva.

IVICA ŠKARIĆ

PUTALJ — KAŠTEL-SUĆURAC DAROVŠTINA HRVATSKIH VLADARA NADBISKUPIJI SPLITSKOJ

Zemljište od Solina do Bijaća (K. -Štafilić) — današnje Kaštelansko polje bilo je vlasništvo hrvatskih vladara (territorium regale) od kojega su pobožni hrvatski vladari počeli darivati crkve i biskupe. Pobožni knez Mislav (835-845) kojemu su bili sjedište Klis i Bijaći, na obronku Korjaka (visoku 677 m), a nad današnjim Kaštel-Sućurcem, sagradio crkvu sv. Jurja, koju je na dan njezine posvete obdario velikim zemljišnim posjedom i kmetovima sela Putalj, koji će ovu zemlju obrađivati od oca na sina, a kao susjed grada Splita, sjeti se i tamošnje crkve kojoj je tada bio nadbiskupom Justin, pa joj odredi desetinu plodova i životinja na svom kneževskom posjedu u Klisu. Ovo je inače prvi dar što ga je splitska crkva dobila od jednog hrvatskog vladara na hrvatskom zemljištu.

U ispravama hrvatskih vladara crkva sv. Jurja u Putalju (in Putalio, in Putalo, de Putalo) spominje se tri ili četiri puta.

Kneza Mislava naslijedio je Trpimir (845-864), praotac dinastije koja je uz neke izuzetke vladala u Hrvatskoj sve do pred kraj XI stoljeća, a koji je sebe nazvao: »... pomoć Božjom knez Hrvata« (»Trpimirus dux Croatorum iuvatus munere divino...«), što je prvi spomen hrvatskog imena u povijesnim spomenicima, kao što je sačuvana njegova isprava od 4. ožujka 852, najstariji poznati hrvatski diplomatski spomenik.

Tom ispravom Trpimir svjedoči da je pristankom svojih župana sagradio samostan i u nj smjestio redovnike, a da bi samostanu i crkvi pribavio posude potrebno za vršenje službe božje, pozajmio je od splitskog nadbiskupa Petra jedanaest funti srebra. Knez Trpimir, da mu se oduži za iskazanu pomoć, potvrdi ispravom da zemljište u Lažanima (K. Kambelovac) i Tugarima, koje, bijaše kupio svojim novcem sâm nadbiskup, ima ostati vlasništvo splitske crkve. Trpimir je nadalje splitskoj crkvi potvrdio darovštinu kneza Mislava i prenio u njezino vlasništvo, kao »metropoli na području do obale Dunava i gotovo čitave kraljevine Hrvatske« (que metropolis usque ripam Danubii et pene per totum regnum Croatorum) crkvu sv. Jurja u Putalju sa svim posjedom. Svoje odluke stvorio je knez na zboru hrvatske gospode u Bijaćima, pred crkvom sv. Marte, koji se održao onog istog dana kada je izdana isprava.

Poslije smrti kneza Trpimira i splitskog nadbiskupa Petra zametnuo se prijepor o posjedu crkve sv. Jurja u Putalju. Na jednoj strani ninski biskup Aldefred, a na drugoj splitski nadbiskup Petar, istoimeni kao i onaj iz Trpimirove isprave. Ninski je biskup poricao splitskoj crkvi pravo na uživanje crkve sv. Jurja s posjedom, u Putalju. Po njegovom mnjenju, Trpimir nije uopće mogao crkvu, koja je već odavna bila vlasništvo ninske biskupije, prenijeti u vlasništvo splitske cr-

kve, dok ju je mirne duše mogao dati na uživanje splitskom nadbiskupu, do njegove smrti.

Dijeleći sudbinu bizantinske Dalmacije, splitska nadbiskupija, zadarska i rapska biskupija bijahu politički odvojene od Hrvatske. Svoje vjersko sjedište imala je hrvatska kneževina u Ninu. Crkva sv. Jurja u Putalju stajala je na području ninske biskupije, ali podjedno i na dobru hrvatskoga kneza. Splitskom nadbiskupu trebalo je činjenicama dokazati pravo vlasništva splitske crkve nad crkvom sv. Jurja u Putalju. Ovakav prijepor, po ondašnjoj praksi, dolazi pred vladarski sud na kojemu su uz kneza Mucimira, Trpimirova nasljednika, bili prisutni njegovi dvorjanici i velikaši. Pošto je saslušao optužbu i obranu te vidio izvornu darovnicu svojega oca Trpimira, koju je splitski nadbiskup Petar pokazao kao dokaz istine, Mucimir je odmah prekinuo raspravu, i sjećajući se i sam da je njegov otac izvršio jedno zamašno pravno djelo u korist splitske crkve, na tom ročištu u Bijaćima pred crkvom svete Marte 28. rujna 892, ostavi crkvu sv. Jurja u Putalju i dalje splitskoj crkvi. Novom ispravom koju je sastavio đakon i kapelan Firmin, potvrdi joj pravo vlasništvo. Da bi, po starom običaju, svojoj odluci dao veće značenje, dan poslije, i to na blagdan sv. Mihovila Arhandela, 29. rujna, položi svoju ispravu na oltar sv. Dujma. Mucimirova je isprava potvrda Trpimirove, pa dosljedno tome potvrda i svega onoga što splitska crkva bijaše dobila ispravom prvog hrvatskog kneza, a što je time bilo uglavljeno po drugi put i konačno. Kada je kralj Zvonimir na dan svog krunjenja u listopadu 1076. splitskom nadbiskupu Lovri, njegovim nasljednicima i samoj splitskoj crkvi — »iuxta donacionem et confirmationem regnum predecessorum meorum videlicet Trpimir et Mucimir« — potvrdio pravo vlasništva na crkvu sv. Jurja u Putalju, nije se nalazio ni pred kakvim prijepornim pitanjem. Dosta je bilo da se pozove na isprave svojih predšasnika i da izda običnu potvrdnu ispravu.

Oko crkve sv. Jurja bilo je mjesto Putalj — »villa santi Giorgi«. Još se i danas vide ruševine mjesta i ostaci grobova s ornamentičnim

ukrasima u starohrvatskom slogu. Današnja je crkvice sv. Jurja manja, podignuta na ruševinama veće crkve, a na to nas upućuju gomile koje se još vide za jednu stopu nad zemljom; široke su preko jednog metra, kao i tu i tamo obrađeno kamenje. Ova crkva je svakako razorena i dugo ostala ruševinom, dok je zub vremena nije sasvim uništio i time izbrisao svaku mogućnost nalaza koji bi mnogo više osvijetlili hrvatsku prošlost; nalaza koji su imali uz povijesnu i veliku umjetničku vrijednost. Jer, prema zapisu u kodeksu British Museuma stoji da je u crkvi sv. Jurja u Putalju bilo naslikano pet portreta članova vladarske loze Trpimirovića iz IX st., i za time možemo do vijeka žaliti, kao za posebno značajnim i rijetkim spomenikom starohrvatske kulture.

DILATUM — Kaštel - Sućurac — — VLASNIŠTVO SPLITSKE NADBISKUPIJE

Vlasi (Morlaci) koji su iz Bosne prodirali u primorske krajeve, na područje splitsko, trogirsko i šibensko, nanosili su velike štete poljima. Splitski nadbiskup Andrija Gualdo, da bi zaštitio svoj posjed u Kaštel - Sućurcu od vlašskog pljačkanja, počeo je 1392. godine graditi blizu kulu na mjestu zvan »Lučac«.

U jednoj ispravi iz godine 1397. spominje se u nadbiskupovoj vlasnosti uz crkvu sv. Jurja u Putalju i selo u Dilatu - Sućurac s kulom u Lučcu. Dakle splitska nadbiskupija više nije bila vlasnica samo crkve sv. Jurja već i sela Sućurca. Stanovnici Putalja, pred upadima Vlaha, preseljavali su se bliže moru, biskupovoj kuli, a što su mogli samo s dozvolom splitskog nadbiskupa koji je time imao i vlast nad njima.

Poslije su nastale borbe među prištašama ugarsko - hrvatskog kralja Sigismunda i Ladislava Napuljskog, osobito u Splitu. Splitski nadbiskup je pristao uz Sigismunda, dok je većina Splitana pristajala uz Ladislava Napuljskog, pa se ovi pobuniše protiv nadbiskupa i iz osвете zapališe i poru-

šiše tek sagrađenu nadbiskupsku kulu na Lučcu u Sućurcu.

U to su doba već i Turci na Balkanu te nezadrživo napreduju prema zapadu. Nakon pada Bosne u turske ruke (1463) kršćanski puk je jatmice bježao k moru, i, po nalogu mletačkog senata, sve što je bilo sposobno primilo je oružje za obranu; to je pak utjecalo na smanjenje radne snage u polju.

Splitski su se nadbiskupi već prije toga vremena pobrinuli da obnove kulu u Sućurcu, pa je 1489. god. nadbiskup Bartul II Averaldo popravio kulu i selo opasao zidom, a još ga bolje utvrdio nadbiskup Bernard Zane 1503. Po vlasniku se zvao »Kaštel gospodina arcibiskupa«. Turci god. 1505. zapališe kulu i mjesto Sućurac, pa nadbiskup Zane g. 1509. podigne oko Sućurca nove veće zidine iza kojih su Sućurani s uspjehom odbijali sve turske napade.

Konačno g. 1680. i 1687. Turci bijahu posve istjerani iz Sućurca, pa nadbiskup Cosmi, koji je došao na nadbiskupsku stolicu g. 1678, zatraži od Mletačke Republike da mu se vrati dio zemalja preotetih Turcima. Bi mu vraćeno 800 vrići.

Kako je uz kulu sagrađen i nadbiskupski dvor, to su splitski nadbiskupi u K. - Sućurcu provodili veći dio godine. Na arhitravu glavnog stubišta nalazi se rgb i ovaj natpis: Gloria Bresci nullo delebilis aevo Gentis A-

veroldae Bartolomeus honor Antistes Spalati biri jure in utroque refugens Hoc mare in Adriatico surgere jussit opus. MCDLXXXVIII (1488).

Ako ovdje još dodamo da je u Sućurcu pronađen ulomak crkvene pregrade iz druge polovice VIII st., koji nam svjedoči o uspjehu misionarskog rada prvog splitskog nadbiskupa Ivana Ravenjanina među hrvatskim pukom u današnjem Sućurcu, onda nam je slobodno zaključiti da je od uspostavljanja splitske nadbiskupije Kaštel - Sućurac - Putalj i Dilatum — bio u najužoj svezi sa splitskom nadbiskupijom, a tako ostao i danas. Istina, ne u materijalnom smislu i ne pod nadbiskupskom građanskom vlasti, ali u duhovnoj pashi. Puk ovog kraja sačuvao je dostojno, kroz tolike burne vjekove, svoju hrvatsku narodnost i ostao vjeran svojoj katoličkoj apostolskoj crkvi, sretan što se poslije toliko stoljeća obnovila splitska nadbiskupija Ivana Ravenjanina.

Tomislav Antunović

Izvori: Šišić: Pregled povijesti hrvat. naroda

Ostojić: Benediktinci u Hrvatskoj

Karaman: Iz kolijevke hrvatske povijesti

Barada: Dvije naše vladarske isprave

Borojović: Povijest Kaštela